

Marie Nedregotten Sørbo

Jane Austen Speaks Norwegian

(Leiden, Boston: Brill Rodopi, 2018.
219 pp. ISBN: 9789004337176)

Galambos Dalma

E-mail: galambos.dalma@gmail.com

Austen népszerűségéhez nem fér kétség, talán nem nagy túlzás azt állítani, hogy Európában szinte mindenki ismeri a nevét, világszerte gyakran adják ki a regényeit, rendszeresen mutatnak be filmes vagy egyéb adaptációt a műveiből, és a kutatók körében is kedvelt téma az életműve.

Kapnak-e azonban elég figyelmet az Austen-fordítások? Marie Nedregotten Sørbo *Jane Austen Speaks Norwegian* (Jane Austen norvégul szólal meg) című könyvével bevallottan ahhoz a közös nemzetközi munkához kíván hozzájárulni, ami éppen ezzel foglalkozna, foglalkozhatna.

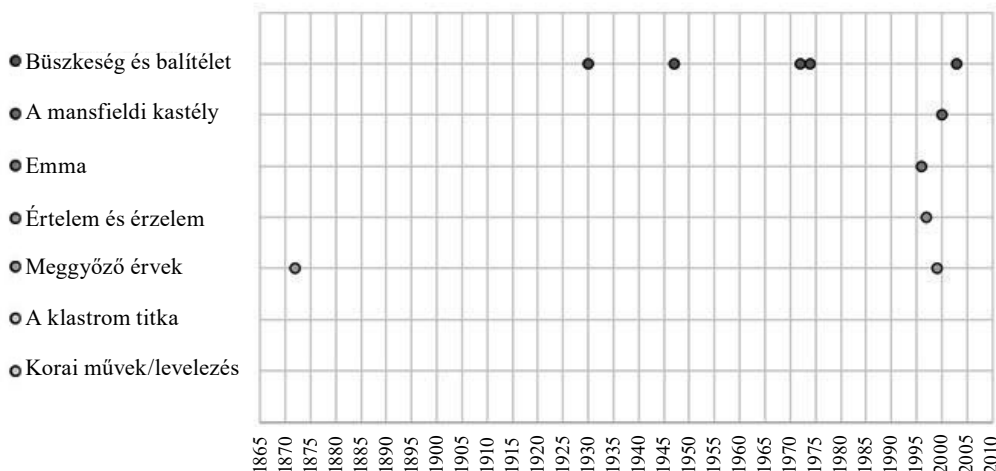
Arra hívja fel a figyelmet, mégpedig jogosan, hogy a fordítás és a fordítottság a recepció egyik legjobb mércéje: hogy egyáltalán mikor válik széles körben elérhetővé egy mű egy másik nyelvű közösség számára, mikor döntenek a kiadása vagy újrafordítása mellett, hogyan nyúl és melyik fordító a szöveghez, fontos indikátorok. Ahhoz, hogy ezt felmérje, Sørbo ismerteti Austen európai, illetve norvég kontextusát, számba veszi Austen műveinek norvég fordításait, majd néhány kiválasztott fordítást részletesen ismerteti és elemzi.

Az egyszerűség kedvéért a kanonikusnak tekinthető, minden magyar fordítást két kiadás kivételével egyformán fémjelző címetek használok. Ahogy az 1. ábrán is látható, a legkorábbi fordítás 1872-ben született. Folytatásos regényként jelent meg, így sokáig a kutatók sem tudtak róla. A szerző felhívja rá a figyelmet, hogy hasonló okokból bármilyen nyelvű, feledésbe merült fordítás könnyen előbukkanhat még. Látható az is, hogy a *Büszkeség és balítélet* időről időre megjelent új fordításban; időrendben: Alf Harbitz (1930), Lalli Knutsen (1947), Eivind és Elisabeth Hauge (1972) fordításában, majd 1974-ben ismét folytatásos regényként, ismeretlen fordító tollából. A '90-es években érkezik a fordulat: 1996 és 2000 között *A klastrom titka* kivételével Jane Austen minden nagyregényének elkészül a fordítása egyetlen kiadó és egyetlen fordító: Merete Alfsen jóvoltából. Hogy miért akkor, arra nem kell sokáig keresnünk a választ: 1995-ben mutatták be a *Büszkeség*

és *balítélet*ből készült, páratlan sikerű BBC sorozatot. A könyv tanúsága szerint azonban azóta sem jelent még meg norvégül *A klastrom titka*, sem Austen fiatalkori művei vagy levelei.

1. ábra

A Jane Austen műveiből készült norvég fordítások első megjelenésük éve szerint

A könyv a korábbi fordítások esetében is keresi és sok esetben meg is találja a választ arra, vajon miért éppen akkor jelentek meg, amikor, milyen tényezők befolyásolhatták a kiadókat. Nagyon hasznos lett volna arról is olvasni, hogy ezek a fordítások hány kiadást éltek meg, mit lehet tudni az eladásokról, egyéb visszajelzésekről, de erre vagy más hasonló kiadópolitikai kérdésekre a könyv nem tér ki. A függelékben a szerző ugyan felsorolja a különböző kiadásokat, de ilyen szempontból nem készült elemzés.

Jóllehet az anyag, amelyet feldolgoz, így is óriási: Sørbø hat teljes regényfordítást vet össze eredetijével és igyekszik részletesen ismertetni: a *Meggyőző érvek* korai fordítását, valamint a *Büszkeség és balítélet* öt különböző változatát. Logikus az a döntés, hogy a több fordításban elérhető szövegeket vizsgálja, azonban a *Meggyőző érvek* második változata nem került be a korpuszba. Az indoklás: a szerző elmondása szerint a fordítókkal és az általuk választott stratégiákkal szeretne foglalkozni, nem az egyes fordításokkal. Tény, hogy a legfrissebb *Büszkeség és balítélet*, illetve a második *Meggyőző érvek* egyaránt Merete Alfssen fordítása, de talán éppen ezért szerencsés lett volna mindkettővel foglalkozni: árnyaltabb képet kaphattunk volna a fordító stratégiáiról, és a korpusz is kevésbé lett volna aránytalan. Így végül az egyik regényt egy fordítás képviseli – ráadásul a többinél jóval korábbi –, míg a másikat öt. Ezekre a nehézségekre a könyv nem reflektál, pedig

valószínűleg megérte volna ilyen módon bővíteni vagy akár két projektre bontani ezt a hatalmas és hálás témát.

Mindezek mellett a monográfia élvezetes és gazdag. Sokat megtudunk a fordítás norvég történetéről és Austen útjáról Norvégiában. Sørbø a kötetek küllemével is foglalkozik, ami szintén sokat elárul a kiadói koncepcióról és a remélt célközönségről. Ami még fontosabb: ígéretéhez híven valóban a fordítók a főszerzők, ismerteti, ami tudható a munkásságukról, és ágensként kezeli őket, nem – megszokott módon – passzív szereplőként. Igyekszik megérteni, milyen ismeretek, koncepciók bújnak meg a döntéseik mögött.

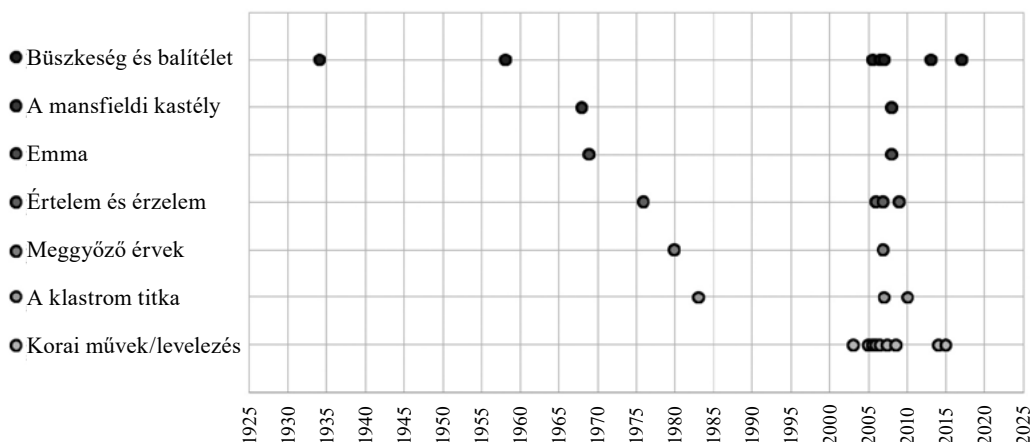
A könyv szinte egésze gyakorlati kérdésekről szól, Sørbø számtalan példával illusztrálva azt vizsgálja, az egyes fordítók hogyan viszonyulnak a szöveghez, és ennek köszönhetően milyen stratégiákhoz folyamodnak. Szó esik kihagyásról (2. fejezet), kiegészítésről (3. fejezet), hibákról (4. fejezet), árnyaltságról (5. fejezet), stílusról (6. fejezet), ismétlésről (7. fejezet), szókincsről (8. fejezet), honosításról és elidegenítésről (9. fejezet), Austen híres ironiájának fordításáról (10. fejezet), cenzúráról, igaz, ezúttal nem politikai, inkább koncepcionális okokból (11. fejezet), valamint a történet megváltoztatásáról (12. fejezet).

A szövegből süt Austen műveinek szeretete és rendkívül alapos ismerete, a példák is egészen aprólékos vizsgálatot sejtetnek. Kibontakozik néhány izgalmas tendencia, például az, hogy a még alig ismert Austen szövegeihez milyen könnyű kézzel nyúl a legtöbb fordító, hogyan igyekeznek az ismerthez igazítani, egyszerűsíteni az árnyalt, ironikus anyagot, rövidíteni, akár kijavítani, és hogy ezek az igyekezetek milyen problémákat eredményeznek. A szórakoztató és tanulságos szöveg akár példatárként is remekül használható akár oktatóként, akár hallgatóként.

Ugyanakkor maradt bennem egy kis hiányérzet. Sørbø gyakran hangsúlyozza, hogy a könyv többek között azért tarthat számot nemzetközi érdeklődésre, és azért íródott angolul, mert Austen recepcióját csak úgy lehet teljes egészében feltérképezni, ha mindenhol születnek hasonló vizsgálatok, és a közös tudásanyag egyben is használható lesz később. Ehhez a könyv nagyban hozzájárul, de a jelenlegi formája a célra nem ideális. Az adatok szervezése leginkább listaszerű, nem kapunk arról képet, milyen módszerrel állapította meg a szerző, hogy a kiemelt példák mikor mennyire jellemzők vagy a fordítás mekkora részét érintik, és inkább benyomásokot és véleményt közöl, mint állít és bizonyít. A függelékben sincs össze-sített, könnyen áttekinthető, kereshető adatbázis, és szinte egyáltalán nincsenek számszerű adatok a jelenségek, tendenciák leírására. Lehetséges, hogy ez későbbi cél, ebben az esetben remélem, hogy a munka hamarosan folytatódik, mert a vállalkozás izgalmas, az összeállított anyag különleges, és rengeteg erőfeszítést igényelt, így megérdemli, hogy minél többféle célra felhasználhassuk.

2. ábra

A Jane Austen műveiből készült magyar fordítások első megjelenésük éve szerint

Végül fontosnak tartottam néhány szót ejteni Austen fordíttóságának magyar kontextusáról. Mennyire hasonló vajon a magyar helyzet?

A kezdetek mindenképpen: Austennal jelenlegi ismereteink szerint 1934-ben találkozhatott először a magyar olvasó, folytatásos regény formájában, *A Bennet család* címen, Hevesi Sándor fordításában. A többi adat az OSzK katalógusából származik: az Európa kiadó 1958 és 1983 között kiadja a hat nagyregényt, sorrendben Szentkuthy Miklós, Réz Ádám, Csanak Dóra, Borbás Mária, Róna Ilona és ismét Borbás Mária fordításában. 2003-ban, már a rendszerváltás és a BBC sorozat után új kiadó jelenteti meg a fiatalkori zsengek közül a leghíresebbet, a *Charlotte*-ot, ismét Róna Ilona fordításában.

Az igazi, szinte robbanásszerű változás azonban 2005-ben, az egész estés *Büszkeség és balítélet* film bemutatója után következik. Öt év alatt a nagyregények közül mindegyiknek születik legalább egy új fordítása – ezúttal az Ulpius kiadó dönt úgy, néhány év alatt kiadja a teljes sorozatot –, *A klastrom titkának* kettő is, az *Értelem és érzelemnek* (amelyből szintén több népszerű film készült), valamint a *Büszkeség és balítéletnek* pedig három. Utóbbinak 2006-ban egyszerre két fordítása jelent meg, majd 2007-ben még egy. A legtöbb korai mű vagy rövidebb zsengekből álló kötet is ebben az öt évben jelenik meg, összesen hat. Az érdeklődés 2010 után alábbhagyott, azóta „csupán” négy Austen-könyv látott napvilágot új magyar fordításban, két további *Büszkeség és balítélet* fordítás, egy kötet fiatalkori mű és egy válogatás Austen levelezéséből. Az új fordítók: Bánki Dezső, Barcza Gerda, Béresi Csilla, Greskovits Endre, Hegedűs Emőke, Kada Júlia, Latorre Ágnes, Loósz Vera, Mártha Gábor, Sárossy-Beck Anita, Sillár Emőke, Simonyi Ágnes, Tomori Gábor, Vallasek Júlia és Weisz Böbe. Alig volt, aki egynél több könyvet fordított.

Nem nehéz arra jutni, hogy a kiadók – akár egymástól függetlenül – üzleti lehetőséget láttak a filmek sikerében, amit minden erejükkel igyekeztek megragadni. Azt, hogy az igyekezetüket kellő mértékű anyagi siker koronázta-e, milyen minőségűek a fordítások, milyen stratégiákat követtek a fordítók, nem szerepe jelen írásnak eldönteni, de a jelenség ismeretében talán máshogy tekintünk a norvég adatokra is. Annyi bizonyos, hogy hiába nagyobb a magyar piac, mint a norvég, ennyi új fordítás – és ilyen sűrűn egymás után – nem indokolt. Remélhetőleg akad majd, aki kibontja a szálakat.

